

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-1-6>

О. Р. Гребенюк

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9806-2093> – Гребенюк О. Р.

olehhrebenuk.kh@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ У ВИКОРИСТАННІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДІ

У статті розглядається постконфліктна ситуація та основні складові політики інтеграції молоді в країнах Західних Балкан, зокрема в Сербії, Боснії і Герцеговині та Косово, а також у деяких західноєвропейських державах, як-от Німеччина, Північна Ірландія та Бельгія. Особливу увагу приділено аналізу ключових чинників, що визначають успішність політики реінтеграції молоді в умовах постконфліктного суспільного розвитку. Дослідження враховує індивідуальні особливості кожної країни, що безпосередньо впливають на формування, адаптацію та реалізацію реінтеграційних заходів. Автор аналізує як спільні риси цих процесів, так і відмінності, що зумовлені історичними, політичними та соціокультурними факторами.

Наукова новизна статті полягає у виявленні недостатньо досліджених аспектів українського контексту загалом та впливу російсько-української війни на майбутні інтеграційні процеси молоді після деокупації тимчасово окупованих територій (надалі – ТОТ). Зважаючи на специфіку української ситуації, дослідження спрямоване на визначення можливих викликів і перешкод у реалізації реінтеграційної політики та формулювання підходів до їх подолання.

Методологія дослідження поєднує аналіз міжнародного досвіду, соціально-політичних особливостей та інституційних умов інтеграційних процесів. Використані методи дали змогу виокремити характерні риси успішних реінтеграційних моделей, адаптованих до потреб суспільств, що пережили конфлікти, а також виявити значні відмінності українського історичного, правового та соціального контексту, які можуть впливати на ефективність інтеграційних політик.

Результати дослідження демонструють наявність низки факторів українського середовища, що мають безпосередній вплив на реінтеграцію молоді з тимчасово окупованих територій. Ці фактори охоплюють адміністративно-правовий, соціально-психологічний, культурний і поведінковий аспекти. Висновки містять узагальнений виклад результатів дослідження, сформованих у вигляді виявлених під час роботи особливостей українського контексту майбутньої реінтеграції молоді ТОТ. Таким чином підкреслюється необхідність застосування ретельного підходу до аналізу повоєнного середовища.

Ключові слова: реінтеграційна політика, інтеграція молоді, міжнародний досвід, український контекст, аспекти реінтеграції

FEATURES OF THE UKRAINIAN CONTEXT IN USING INTERNATIONAL EXPERIENCE IN POST-CONFLICT INTEGRATION OF YOUTH

The article describes the post-conflict situation and the main components of youth integration policy in the Western Balkan countries, particularly in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Kosovo, as well as in some Western European countries, such as Germany, Northern Ireland and Belgium. Particular attention is paid to the analysis of key factors that determine success of youth reintegration policy in the context of post-conflict social development. The study takes into account the individual characteristics of each country, which directly affect the formation, adaptation and implementation of reintegration measures. The author analyzes both the common features of these processes and the differences caused by historical, political and socio-cultural factors.

The scientific novelty of the article lies in identifying insufficiently researched aspects of the Ukrainian context in general and the impact of the Russian-Ukrainian war on future integration processes of youth after the deoccupation of the temporarily occupied territories (hereinafter referred to as TOT). Given the specifics of the Ukrainian situation, the study is aimed at identifying possible challenges and obstacles in the implementation of reintegration policy and formulating approaches to overcoming them.

The research methodology combines the analysis of international experience, socio-political features and institutional conditions of integration processes. The methods used made it possible to identify the characteristic features of successful reintegration models adapted to the needs of post-conflict societies, as well as to identify significant differences in the Ukrainian historical, legal and social context that may affect the effectiveness of integration policies.

The results of the study demonstrate the presence of a number of factors in the Ukrainian environment that have a direct impact on the reintegration of youth from temporarily occupied territories. These factors cover administrative-legal, socio-psychological, cultural and behavioral aspects. The conclusions contain a generalized presentation of the research results, formed in the form of the features of the Ukrainian context of the future reintegration of youth on TOT identified during the work. Thus, the need for a thorough approach to the analysis of the post-war environment is emphasized.

Key words: reintegration policy, youth integration, international experience, Ukrainian context, aspects of reintegration.

Вступ. Актуальність дослідження. Через російсько-українську війну, що триває вже майже 11 років, частина українських громадян опинилася за лінією фронту й перебувають на тимчасово окупованих територіях. Одним із завдань державної політики впродовж усього цього часу є звільнення цих територій і встановлення там української влади. Через розірвання економічних, культурних, соціальних, політичних та інформаційних зв'язків між окупованими в різний час територіями та рештою України ці території потребують не тільки звільнення, а й реінтеграції у всіх зазначених сферах. Тож має бути розроблено окремі політики, зокрема в напрямі реінтеграції населення. Однією з найскладніших частин реінтеграції населення є інтеграція молоді, оскільки ця категорія наших громадян зазнає найбільшого впливу ворожої пропаганди, враховуючи, що велику частину свідомого життя, а на деяких територіях і все свідоме життя молодь перебуває суто в російському інформаційному просторі.

Проблема, з якою зіткнулась Україна, не є унікальною за своєю природою: у сучасному світі

існує чимало прецедентів, коли державам було потрібно займатись інтеграцією молоді після конфліктів різного масштабу та тривалості. Тож під час формування політики реінтеграції TOT буде можливість використати закордонний досвід для розв'язання описаної проблеми.

Однак через велику кількість відмінностей між країнами в контексті історичних подій, які передували необхідності створення реінтеграційних політик, а також різних демографічних, економічних, соціальних та інших чинників, не існує універсальної моделі для подолання роз'єднаності в постконфліктному суспільстві. Так само і для України, зважаючи на історичний досвід, етнічний склад, автентичний соціокультурний простір, географічні характеристики тощо, неможливим є точне або часткове копіювання вже наявних світових практик для вирішення питання майбутньої інтеграції молоді нині окупованих територій.

Таким чином, постає потреба не тільки у виокремленні та подальшому впровадженні успішних закордонних підходів до постконфліктної інтеграції молоді, а й у визначенні особливостей

українського контексту, які мають вагомий вплив на успіх інтеграційної політики.

Метою дослідження є виявлення виключних особливостей, які можуть мати значний вплив під час використання закордонного досвіду інтеграції молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науково-дослідницькому середовищі існує вкрай мало публікацій, які дають змогу ознайомитись із досвідом інтеграції молоді в різних країнах, а тим більше надають оцінку релевантності використання такого досвіду в Україні. Найбільш ґрунтовним матеріалом є дослідження ЦГП «Альменда» «(Не)вивчені уроки: досвід країн щодо реінтеграції дітей та молоді», яке містить інформацію про інтеграційні практики країн західних Балкан, післявоєнної та об'єднаної Німеччини, Північної Ірландії та Бельгії [1].

Методологія дослідження передбачає застосування методів аналізу та синтезу. Під час дослідження проаналізовано тематичні матеріали з відкритих джерел, виокремлено основні аспекти інтеграції молоді та сформовано особливості українського контексту, що впливають на формування політики інтеграції молоді у зазначених аспектах.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи досвід Бельгії, Боснії і Герцеговини, Хорватії, Косово, Північної Ірландії та Німеччини, можна виокремити велику кількість практик різної ефективності щодо залучення молоді до суспільних процесів. Кожна із цих практик стосується певного аспекту реінтеграційної політики, зокрема в соціальному, адміністративно-правовому, культурному, демографічному та інших вимірах. У цій роботі досліджуються ті аспекти, що, зважаючи на частоту згадок у досвіді перелічених країн, є найбільш важливими для успіху політики реінтеграції молоді. Після аналізу міжнародного досвіду можна виділити такі ключові аспекти: мовний бар'єр, постконфліктна демографія, управління постконфліктними територіями та меморіалізація. Для кожного аспекту в цій роботі визначається релевантний український контекст, який впливає на створення реінтеграційної політики.

Аспект: мовний бар'єр. Приклад Бельгії є найбільш наочним, щоб продемонструвати важливість усунення мовних бар'єрів для інтеграції роз'єданого суспільства: у цій західноєвропейській країні існує дві великі мовні громади – нідерландськомовна Фландрія на півночі та франкомовна Валлонія на півдні, а також невелика німецькомовна громада на сході. Політика що півночі, що півдня полягає в обстоюванні використання суто своєї мови на своїй території, це сто-

сується як публічної сфери і правовідносин, так і освіти, де для вивчення іншої державної мови не створюється достатньо можливостей і заохочень. Як наслідок, спільноти валлонців і фламандців не є інтегрованими ні в побутовому, ні в культурному, ні в політичному плані [1].

Суто з функціонального погляду на реінтеграцію ТОТ України постає очевидна проблема незнання тамтешньою молоддю української мови через її виключення з освітніх програм окупаційною адміністрацією та відрізання молоді від україномовного середовища. Особливо це стосується молоді, ідентичність якої тривалий час формувалася в окупації, і з кожним роком війни частка такої молоді збільшується, у тому числі на новоокупованих територіях.

Релевантний контекст України. Незважаючи на те, що в Україні також є дві домінуючі в побутовому використанні мови: українська та російська, велику різницю становить автохтонність першої та насильне нав'язування другої. З розвитком національної свідомості в українському політичному та громадському середовищі склався чіткий консенсус щодо функціонування української мови як єдиної державної. Цей консенсус закріплений на законодавчому рівні та стабільно підтримується громадянським суспільством. Тож можна припустити, що спроби використовувати російську в офіційних програмах для інтеграції молоді деокупованих територій зустрінуть значний спротив серед частини політичних сил, громадянського суспільства та населення. Друга важлива відмінність від бельгійського прикладу, що, навпаки, може поліпшити процес реінтеграції, полягає в тому, що суспільство в регіонах, які межують із ТОТ, є переважно лояльним до російської мови в побутовому відношенні. Зважаючи на вищезазначені обставини, реінтеграційна політика має одночасно враховувати як функціональну сторону питання, так і політичну.

Аспект: управління об'єднаними територіями. За Дейтнонською угодою післявоєнну Боснію і Герцеговину було розділено за федеративним принципом на два великі суб'єкти: населену сербами Республіку Сербську та населену босняками та хорватами Федерацію Боснії та Герцеговини, а також автономний округ Брчко на півночі зі змішаним населенням [1]. За таких обставин політичні сили використовують етнічне розділення як інструмент політичної боротьби й не докладають належних зусиль для того, щоб підтримувати політику інтеграції, зокрема, у цій країні зазнають невдачі проекти змішаних шкіл, адже батьки через наявність протиріч з іншими спільнотами забирають звідти своїх дітей [2, с. 75]. На регіо-

нальному рівні розділення населення присутнє і в Хорватії та Косово, і стосовно молоді воно значним чином виражається так само в освітній сфері, де окремим муніципалітетам дозволено формувати власні освітні програми і впроваджувати їх паралельно, як у регіонах Подунав'я та Західного Срему в Хорватії або повністю замість загальнодержавної програми, як у сербських громадах Косова [3, с. 13]. Отже, засноване на етнічній приналежності територій формування постконфліктного адміністративного устрою із подальшою політикою є неефективним та перешкоджає інтеграції молоді.

Релевантний контекст України. На відміну від БіГ, Хорватії чи Косово, Україна є монолітною в громадянському сенсі державою. Доказом цього є відсутність конфліктів одразу після проголошення незалежності в 1991 році, які б базувались на невдоволенні новим статус-кво окремих національних меншин, на відміну від того, що відбулося в західних Балканах, у Молдові або на Кавказі, де внутрішня напруга стримувалась суто через зусилля тоталітарних режимів. Крім, власне, українців, Україну також населяють кримські татари, угорці, румуни та навіть етнічні росіяни, і жодна із цих меншин не вчиняла самотійних спроб порушити державний суверенітет насильницьким шляхом, побоюючись або зазнаючи реальних утисків з боку титульної нації. Це означає, що українська держава вже має належний історичний досвід мирного співіснування громадян будь-якої етнічної самоідентичності.

Аспект: постконфліктна демографія. Після закінчення конфлікту створюється дисбаланс між територіями, де тривали бойові дії, і територіями, де конфлікт мав украй малий негативний вплив. Території, де проходили основні події конфлікту, зазвичай мають сильно пошкоджену інфраструктуру, погану безпекову й екологічну ситуацію, що в купі створює підстави для полишення цих територій їх мешканцями. Також важливою тут є соціополітична ситуація, що утворюється після завершення війни: постконфліктна соціальна напруга й розчарування молоді в політичних зусиллях, що так і не призвели до вирішення розбіжностей в суспільстві, незалучення до політичних процесів та інші чинники [4, с. 32], що, як ми можемо припустити, також може сприяти міграційним настроям. Місцями для еміграції є треті країни, де можна отримати значно кращий рівень життя, або більш придатні для життя території тієї країни, у яку їм буде простіше інтегруватись. Для дослідження нас найбільше цікавить другий варіант.

Релевантний контекст України. Чи будуть окуповані території повернені мирним шляхом або за

допомогою стрімкого наступу Української армії, чи їх буде звільнено у важких та тривалих боях із завданням значної шкоди цивільній інфраструктурі, цей регіон буде найбільш депресивним порівняно з рештою території України. На це впливають не тільки бойові дії, а й наслідки окупаційної політики у вигляді закриття та розкрадання великих підприємств, доведення до занепаду комунальної та транспортної інфраструктури, отруєння навколишнього середовища й інших змін негативного характеру. Крім того, російська пропаганда роками насаджувала жителям ТОТ страх репресій, які нібито вчинятиме українська влада, як тільки отримає контроль над окупованими територіями. За таких умов частина населення буде схильна до того, щоб покинути деокуповані території і переміститися в інше місце з кращим рівнем життя. Через нав'язану впродовж більш як десятиліттям російсько-української війни мовну та культурну близькість із РФ, інтегрованість в адміністративно-правову площину, а також антиукраїнську пропаганду для України існує висока ймовірність понести великі демографічні втрати у вигляді людей, які вирішать переміститися на територію Росії. Як вже зазначалося, найменшу близькість з Україною на ТОТ відчуватиме молодь, а саме ця категорія населення є найціннішою для насамперед економічного відновлення країни після завершення війни.

Аспект: меморіалізація. Розглянуті приклади постконфліктних країн у контексті реінтеграції акцентують свою увагу на потребі у визнанні провини за конфлікт обома сторонами або, як у випадку Німеччини, визнання своєї повної провини. У країнах Західних Балкан мали місце чисельні воєнні злочини, а саме етнічні чистки та знищення цивільної інфраструктури з боку всіх конфліктуючих сторін. При цьому характерним є те, що обидві сторони претендують на роль єдиної «справжньої» жертви і кожна має свої міфи, які є основою для подальшої меморіалізації [3, с. 26]. Наявність таких обтяжувальних обставин з обох сторін створює привід для широкого переосмислення конфлікту обома сторонами задля успішної інтеграції. У Північній Ірландії та Бельгії у протиставленні також зійшлися дві рівноправні сторони з реально існуючими релігійними, політичними або мовними розбіжностями.

Релевантний контекст України. На відміну від інших досліджених конфліктів, провини за російсько-українську війну повністю лежить на боці РФ. Тож частина суспільства, що проживає на вільних українських територіях, не має проходити через загальнонаціональне каяття або ж якимось іншим чином рефлексувати вину перед іншою

стороною через її відсутність. Водночас колективна відповідальність за конфлікт не лежить і на жителях нині окупованих територій, що перебувають там на законних підставах, оскільки вони не є ініціаторами конфлікту. Всі наративи й акти агресії, що до нього призвели, були реалізовані прямо або опосередковано із залученням колабораціоністських сил Російською Федерацією, тобто ззовні стосовно обох частин майбутнього об'єднаного українського суспільства.

Висновки. Після проведення дослідження можна навести висновок про те, що іноземний досвід реалізації молодіжної інтеграційної політики в постконфліктних країнах є доволі різноманітним. Успіх формування політики реінтеграції молоді в досліджених країнах спирається на спроможність належним чином врахувати етнічний склад населення, релігійну приналежність, регіональну ідентичність та низку інших соціально-побутових, політико-правових і економічних факторів, унікальних для кожної країни. З'ясування цих факторів є ключовою складовою для аналізу середовища, у якому впроваджуватиметься реінтеграційна молодіжна політика.

Зважаючи на це, виокремлені чотири основні аспекти, які найбільше фігурують у досвіді досліджених країн та відповідають проблемам, наявним в Україні: мовний бар'єр, управління постконфліктними територіями, постконфліктна демографія та меморіалізація. У зазначених аспектах вдалося сформулювати такі автентичні особливості українського контексту:

- національний консенсус щодо єдиної державної мови – української та водночас побутова толерантність до російської мови в регіонах, що межують із ТОТ;

- успішний демократичний досвід мирного співіснування різних етнічних груп у межах суверенної унітарної держави;

- наявність штучно створеної культурної та побутової близькості з державою-агресором;

- відсутність реальної провини за розв'язання конфлікту, його перебіг і наслідки на жителях України з обох боків лінії фронту.

Таким чином, український контекст дійсно є особливим і потребує індивідуального підходу до створення реінтеграційної політики. Для з'ясування більшої кількості важливих аспектів в інших напрямках реінтеграційної політики щодо

молоді варто продовжити дослідження постконфліктних країн. Також глибшого дослідження потребують інші складові, що формують унікальний контекст російсько-української війни та подальших повоєнних процесів.

Список літератури:

1. (Не)вивчені уроки: досвід країн щодо реінтеграції дітей і молоді. ЦГП Альменда. 2024. URL: <https://almenda.org/nevivcheni-uroki-dosvid-krain-shhodo-reintegracii-ditej-i-molodi/> (дата звернення: 12.01.2025).

2. Crownover J. Youth Work in South East Europe: Youth Transitions and Challenges in a Post Conflict Environment. 2009. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=3eff64c22d7944988c9bb6001bfe1020579a2514#page=70> (дата звернення: 13.01.2025).

3. Deva V. When Do we Cross the Bridge? The Role of Segregated Education in Post-Conflict Interethnic Relations in Kosovo. 2019. URL: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/70642/VesaDeva_Thesis.pdf?sequence=1 (дата звернення: 15.01.2025).

4. Smith E.C. The Role of Youth in Post Accord Transformation in Northern Ireland. 2014. URL: <https://nsuworks.nova.edu/pcs/vol21/iss1/2/> (дата звернення: 16.01.2025).

References:

1. (Ne)vyvcheni uroky: dosvid krain shhodo reintehratsii ditei i molodi [(Un)learned Lessons: Experience of Countries in the Reintegration of Children and Youth]. (2024). TsHP "Almenda". Retrieved from <https://almenda.org/nevivcheni-uroki-dosvid-krain-shhodo-reintegracii-ditej-i-molodi/> (accessed: 12.01.2025) [in Ukrainian].

2. Crownover, J. (2009). *Youth Work in South East Europe: Youth Transitions and Challenges in a Post Conflict Environment*. Retrieved from <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=3eff64c22d7944988c9bb6001bfe1020579a2514#page=70> (accessed: 13.01.2025) [in English].

3. Deva, V. (2019). *When Do We Cross the Bridge? The Role of Segregated Education in Post-Conflict Interethnic Relations in Kosovo*. Retrieved from https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/70642/VesaDeva_Thesis.pdf?sequence=1 (accessed: 15.01.2025) [in English].

4. Smith, E. C. (2014). *The Role of Youth in Post Accord Transformation in Northern Ireland*. Retrieved from <https://nsuworks.nova.edu/pcs/vol21/iss1/2/> (accessed: 16.01.2025) [in English].

О. Р. Гребенюк

Оглядова стаття

Надійшла до редакції 30.03.2025

Прийнято до опублікування